

Z „RUZYŇSKÝCH MEDITACÍ“

JÁN MLYNÁRIK

Už som o J. Jablonickom písal kedysi do Listov (Rím) 1975 o jeho perzekúcií - teraz som to replikoval vo svojej knihe Diaspóra historiografie (Ipeľ, Praha 1998, s. 505–506) (*Pozri článok O. Červeného v tomto čísle s. 46 - pozn. red.*)

Teraz mi v Prahe vychádza kniha Ruzyňské meditace (vydavateľstvo Zväzu Slovákov v ČR Danubius), v ktorej sa vo forme listu synovi Jánovi zamýšľam nad celou našou generáciou a kde som Jozefovi venoval osobitné miesto. Vari by bolo dobré, keby ste uverejnili túto časť knihy, kde v čase veľmi nevládnom a zároveň aj v čase, keď som nemal čo skrývať, vypovedal pravdu o generácii historikov, ktorí mali rozdielny osud.

S Jozefom som bol aj počas emigrácie (1982–1990) v listovom spojení, pravidelne mi posielal literatúru, slovníky, encyklopédie a veľmi mi tým uľahčil moju existenciu v RFE pri písaní recenzií a komentárov, esejí, ktoré obsahuje kniha Diaspóra historiografie.

S Jozefom som stále v styku od roku 1990, navštevuje Prahu najmenej raz za mesiac, vymieňame si literatúru, spolupracujeme v *Slovenských rozhľadoch*, kde je členom redakčnej rady nášho štvrťročníka. Je zaujímavé, že je stále ten istý, ako bol kedysi za našich štúdií: on sa nemení, lebo nemá prečo. Je to rovný strom, človek s identitou, verný sám sebe, „našiel“ sa zo stalinskej minulosti vari prvý z generácie. Preto je dosiaľ pre mnohých súčasných historikov nepochopiteľný: on sa nenormalizoval a ani po 1989 nemusel prevracať kabát, čo urobila, žiaľ, väčšina slovenských historikov bez toho, aby aspoň povedali Jozefovi, alebo iným (pár) prenasledovaným slovenským historikom: Pardón! Jozef sa pre dnešných koryfejov slovenskej historiografie stal nepohodlný, nastavuje im zrkadlo, Pivovarčí ho dokonca žaloval pre urážku na cti, namiesto, aby sa mu ospravedlnil, že naňho vypracoval podrazácky posudok (1974). Iste ešte aj dnes sa diví, že súd prehral! Ale taký je žiaľ škandalózný vzťah slovenskej historickej obce k Jozefovi Jablonickému. Verím, že až nastupujúce generácie slovenských historikov vypovedia o tomto mojom zavarskom kamarátovi a kolegovi v utrpení pravdu. *(Z listu časopisu K&K, január 2000)*

(...) Kolikrát jsem se ptal, zda je možné založit si svoji kariéru, moc, osobní prestiž na utrpení národa, na jeho zhanobování, na šlapání po jeho nejvlastnějších tužbách a ideálech bez nejmenších výčitek svědomí, bez nejmenšího pocitu hanby. Kam se podělo svědomí těchto lidí? Copak nevidí, že pomáhají znevolňovat národ, oplétají kolem něj obruče a řetězy cizího násilníka a z jeho žoldu sami páchají na národě zločinné násilí?

Všichni tito Haubeltové až Plevzové nejsou pasivními nástroji, ale veľmi aktivními a iniciatívnými janičármi, ktorí se odrodili vlastní zemi a vzdálili od jejího lidu. Jedině takovéto bezcharakterní a cynické zbrojnoše okupant potřebuje a mě až děsí, že všichni vyrostli přímo vedle mne, že jsem je roky znal, s nimi sdílel mnohé a všichni jsou z mé generace. Co jsme to za generaci?

Avšak právě tady, hned po Plevzovi, který vévodí všem těm kolaborantským darebákům, jejichž portréty jsem ti představil, chci Ti, a právě také v souvislosti s Plevzou a mnou, představit protipól této generace, která je teď za mřížemi. Jiřka Šiklová, o které jsem Ti už psal, patří mezi nejpřednější. Ale zdaleka důvěrněji znám Jozefa Jablonického, na němž se darebáctví husákovců a Plevzy samotného nejvíce projevil - a vůbec není náhodné, že je teď spolu se mnou také za katrem.

Jozef, kterého jsi u nás víckrát viděl, neboť byl jediným slovenským historikem, který mi projevoval přátelské sympatie i v době mé diskriminace, studoval v Praze jenom jeden rok, kdysi v roce 1954-55. Pak se vrátil do Bratislavy a studium ukončil tam. Vzhledem k jeho hloubavosti, kterou si přinesl ze svých selských rodů ze Zavaru od Trnavy a systematické přemýšlivosti se diletantismus Gosiorovského na jeho odborném školení projevil málo a Jozef se ho léty důsledně zbavil. Také se stal od začátku tvrdým kritikem Gosiorovského přemětů v hod-

nocení slovenského povstání, kterému Jozef věnoval hlavní směr svého výzkumu. Začátky měl dost těžké pro svoji buřičskou povahu, kterou projevil v roce 1956 po XX. sjezdu KSSS, kdy se vysoké školy probouzely ze stalinské kurately. Se špatnými posudky se uchýlil kdesi v okresním městě, vydal tam však dvě-tři knížky z regionálních dějin Trnavska, které svědčily o jeho erudici a především úžasné věcnosti a historickém čichu. Z každé jeho knihy už od počátku bylo cítit, že je to historik každým coulem - nepřejímal legendy, tvrdil, co měl spolehlivě doloženo, a neoslavoval povinně, co se žádalo. Už za studií jsem se s ním sblížil. Měl jsem z něj podobný pocit, jako kdysi z Mirka Štěpánka. Pro Jozefa byl hlavní historik slovenských dějin Daniel Rapant (hádal se do krve se mnou, když jsem tvrdil něco jiného) a nejmódnější postavou Milan Hodža, původně také historik (Československý rozkol), publicista, politik a předseda vlády za první republiky. Jozef měl všechny jeho sebrané spisy, ve kterých si soustavně četl. Hodža byl pro nás tehdy „reakcionář“ a na Jozefa jsme se dívali všelijak. Ale jeho znalosti a poctivost ve studiu budily respekt. Pak jsem Jozefa potkával na symposiích a konferencích, sjezdech historiků a spolu s Plevzou, se kterým Jozef kamarádil po mně, jsme tvořili nerozlučnou trojici. Jednou, když jsme spolu seděli na sjezdu historiků v Banské Bystrici, historik Samko Falčan nadšením spráskl ruce, že prý co to vidí pospolu - tolik talentů! To bylo v podstatě až do té doby, co Jozef jel s Plevzou do Mnichova. A tam začíná jeho jiná cesta, která ho dovedla tam, kde jsem teď já. Neboť kdyby Jozef tehdy šel cestou Plevzovou, byl by se vyvaroval mnohému neštěstí. Jozefovi čest historika nedovolovala, aby dělal poskoka nějakému papalášovi; nechýtal federalizační vítr a na okupaci se díval jako většina z nás. Jedině díky rozdílné politice, kterou okupant uplatňoval diferencovaně vůči Čechům a Slovákům, Jozef nešel k lopatě, zůstal na místě a v KSČ a dokonce vzhledem ke svým znalostem byl vedoucím oddělení moderních dějin v Historickém ústavu SAV. Když se s Prečanovou edicí dokumentů dělalo to, co s mým dílem u Plevzy, Jozef se nebál v odborném posudku zastat se vědeckosti Prečanovy sbírky a dopomohl k tomu, že tento

proskribovaný historik - na rozdíl ode mne - dostal vyplacen honorář, který mu podle zákona náležel. Jozef bez ohledu na okupaci vydal monografii o občanském, nekomunistickém odboji na Slovensku za druhé války (Z ilegality do povstania), jež vyšla v roce 1969 a v níž jako první a jediný slovenský historik věcně polemizuje s Husákovými závěry a tvrzeními, které byly v jeho knize Svědectví o SNP a kolem které již tehdy Plevzové vytvářeli nimbus neomylného, vrcholného díla, které bylo o povstání napsáno. Analýza dokumentů však Jozefa vedla k jiným závěrům a Husákovy omyly a jednostrannosti, jak se ostatně patří na seriózního historika, kritizoval. Jeho argumentace byla přesvědčivá a husákovci, kteří ani zdaleka nedosahovali Jablonického odborné erudice, jenom bezmocně skřípěli zuby a čekali na svůj čas. Na poli historiografie Jozef ve svém tématu neměl na Slovensku konkurenci a tudíž z tohoto úhlu na něj nijak nemohli. Zaútočili odjinud a zbraněmi pro okupační moc typickými, avšak proti nimž vědec nemá obranu. V roce 1973 jej vyzvali z vojenské rozvědky, řízené StB, aby podepsal spolupráci a přinášel ze svých cest do Rakouska a B.R.D. zprávy o historických a příležitostně vybíral mrtvé schránky. Chtěli z něj udělat špióna - docela obyčejného špióna. Představ si, a ať si představí všichni historikové na této zeměkouli, aby za nimi někdo přišel a žádal je o špiónáž. Jozefova vědecká erudice, známosti, způsob komunikace ve vědecké společnosti měly být zneužity pro docela neomalenou výzvědnou a špiónážní činnost, ve které by denuncoval své rakouské a německé kolegy. Jozef rozhořčeně odmítl poprvé, za měsíc podruhé a pak i potřetí. Argumentoval jako každý čestný historik, že není seriózní udávat kolegy, a protestoval proti tomu, aby byl degradován na řadového špióna, protože jinak by byla ohrožena i jeho bezpečnost. Mnoho jsem přemýšlel nad tímto tahem státní bezpečnosti. Jozefa museli přece znát, že nebude souhlasit s tímto plánem. Tipaři se nemohli v tomto tak zmýlit. Docházím k názoru, že šlo o připravenou provokaci, jejíž první kolo se odehrálo, jak jsem napsal. Ale to dalo záminku k rozpoutání persekuce, teď už na historickém poli. Byla nařízena dodatečná recenze jeho díla z roku 1969 - po čtyřech letech. Re-

cenze - posudek, podepsaný Plevzou a Miroslavem Kropilákem, byla odsuzující a vedla k okamžitému stažení knihy z knihoven, bylo nařízeno její zničení, další připravená rozsáhlá kniha o komunistickém odboji k 30. výročí SNP byla posouzena triumvirátem stejně jako kdysi moje dílo - jako ideologicky škodlivá. Bylo nařízeno stáhnout všechny studie, články a publikace, jež Jozef připravoval k výročí SNP v krajských sbornících a na něž měl řádné smlouvy. Na Jablonického tvorbu vyhlásili embargo a zakázali mu publikovat. Na to vzápětí následovalo zbavení místa v ústavu a nezaměstnanost. To, co jsme prožívali v roce 1969-70 my, musel Jozef prožít teď, o pět let později. A přitom byl členem strany. Plevza, který plnil služby, jež byly žádaný od Jablonického, neměl nikdy problémy; Jablonický je měl, když je odmítl. To byl základ jeho pádu: opět StB jasně zdůraznila, že nikdo, kdo je na vedoucím místě i sebemenším, nemůže nespolupracovat s ní - kdo odmítá, prokazuje neloyalitu k režimu, je nespolehlivý a musí se klidit. Spolupráce StB s historiky Plevzova druhu při likvidaci Jablonického opět názorně ukázala, jak jsou tito sluhové úzce svázáni při své špinavé práci s mocenským aparátem, přičemž na likvidačních listinách Jablonického nejsou podpisy StB, ale právě dvorních historiků. Likvidace Jablonického názorně ex post ukázala na metody naší likvidace a spojení Obzinů, Dolejšů a Zalabáků s politickou policií.

Plevza, který už podepsal rozhodující posudek, neměl žádné morální zábrany poté mluvit v Budapešti na symposiu s Jablonickým, důvěrně ho oslovovat „amicenko“ - tento Jidáš už ztratil všechny normy lidského chování. Likvidace Jablonického otevřela pro něj do té doby zablokovanou cestu. Když Jablonický byl vyřazen z publikace k výročí SNP, zastal ho pohotově Plevza a vydal hned ve slovenštině a v češtině knihu o SNP. Jako dobrý kompilátor, který ovšem nedělal v oblasti rezistence nikdy základní výzkum, posilňoval i v této práci Husákův kult a šířil ad absurdum - jak později v článku o historiografii SNP ukázal Jablonický - nesmysly o jediné a rozhodující roli KSS v povstání, o Husákově organizačním géniu a rozmazával Husákova jednostranná tvrzení z jeho Svědectví. Zde se projevila ta Plevzova negativní

vlastnost, kterou jsem poznal už dávno předtím: nezřízená žárlivost na úspěchy svých kolegů a snaha přetrounout je za každou cenu a jakýmkoli prostředky, všemi možnými způsoby. Chtěl být jediným autoritativním historikem a za pomoci Husáka toho i dosáhl: teď je na Olympu partajní historiografie, neomylný, nenapadnutelný, rozhodující, co může a co nesmí vyjít. Může být spokojen - jeho dva hlavní konkurenti jsou za mřížemi. A teď už v nekontrolovatelném postavení doslova blbne: prý jediný smysl a užitečnost má „historie současnosti“, jediná „nosná“ témata jsou společensky efektivní a všechno ostatní je eo ipso v historii neúčinné. (*Rudé právo*, 23. 7. 1981) Tudíž jediný společensky užitečný efekt historie („dějiny jsou minulostí současnosti“) je historie Husákova kultu a kolaborace s okupantem. Plevza zde selektivním způsobem po vzoru starých dogmatiků vytyčuje užitečnost a neúčinnost témat. Jenom den předtím, než bylo možné číst jeho nehoráznosti v tisku, vyšlo toto jasné stanovisko polských historiků, které akceptovali polští komunisté: „PSDS se považuje za dědice celé minulosti i odkazu polského dělnického hnutí, všech úspěchů i neúspěchů, které je tvoří, zkušeností dobrých i špatných. Nic z toho odkazu nemůže být zapomenuto ani zamlčeno.“ (*Rudé právo*, 22. 7. 1981) To je skutečný tvůrčí přístup k historii jako celku, všemu co obsahuje - k tomuto pojetí jsme dospěli v 60. letech i my v době naší reformy a k němu dospívají i polští kolegové v době svého jara. Každý zdravý vánek ozdravuje i historii, každý společenský útlak dusí i historii, ze které služebníci typu Plevzy vybírají jen to, co se hodí a líbí jeho chleboďárcům.

Po této likvidaci Jablonického přišla opět na radu policie. Pod záminkou trestního stíhání bývalého poslance slovenského sněmu Pavla Čarnogurského udělali u Jozefa několik domovních prohlídek a zabavili mu rozpracované rukopisy, koncepty, materiál, korespondenci a knihy. Ale Jozefa to přímo vyburcovalo k tvůrčí práci, jako by tušil, že už má jenom málo času. Opět napsal řadu hodnotných studií s povstaleckou tematikou, přičemž dvě z nich mu vyšly v Kanadě - ve slovenském exilovém nakladatelství. Už předtím Jozef v časopise slovenské po-

litické emigrace *Naše snahy* napsal několik článků o své perzekuci a o problémech studia dějin SNP. Jablonického neumlčeli. Naopak, vyprovokovali ho přímo k horečné aktivitě. Psal protesty a stížnosti, žádal vrácení svých zabavených materiálů. Byl beznadějně opuštěný mezi slovenskými historiky. Solidaritu mu projevovali jenom Milan Šimečka, Miro Kusý a Dominik Tatarka. Jim, a také mně, posílal kopie svých protestů a stížností, aby nic nezůstalo ztraceno a zapomenuto. Žel, po domovních prohlídkách a zabavení mého archívu je to teď v policejních trezorech. Když dělal generální záťah na opozici ráno 6.5.1981, Jozef byl v něm mezi prvními. Chtěli ho zahrnout do jedné skupiny s námi, ale snad se jim zdálo, že těch Slováků by bylo moc, nebo že by dva slovenští historikové vedle sebe nedělali dobrotu, nebo že by skupina měla příliš mnoho členů (14 stačí), náčelník vyšetřování StB mjr. Jaroslav Spura 5. 6. 1981 došel k názoru o tom, že ze skupiny Jiřina Šiklová a spol. „vylučuje se Jablonický ze společného řízení, neboť jeho trestná činnost nesouvisí s trest. činností J. Šiklové a spol.. V zájmu urychlení řízení jsou dány důležité důvody a věc Jozefa Jablonického byla vyloučena ze společného řízení a rozhodnuto o ní samostatně“. (Sv. 1) (Podobně byl vyloučen i Jiří Mül-

ler z Brna.) Takže do 5. 6. - tedy celý měsíc jsme měli s Jozefem společnou Kauzu, což jenom ukazuje, jak náhodně a svévolně byla naše skupina uměle dohromady „slepena“, z níž byl Jozef vyloučen, neboť je osobitý zájem soudit ho zvláště, v tichosti. Co kdyby Jozef před pražským senátem vyprávěl o tom, jak jej verbovali za špióna a neuspěli? Takto Jozefovi našli jiné paragrafy než nám - § 112 - poškozování zájmu republiky v cizině a § 154 odst. 2 - útok na státní orgány a společenskou organizaci. Je to jistě spočítáno tak, aby souhrnný trest, k němuž ho odsoudí, nebyl nižší než náš. Jeho vyloučení z naší kauzy bylo snad také způsobeno jeho přímými reakcemi, jimiž odráží útoky na svou osobu, jeho tvrdostí a rozhodností - „můj“ kpt. Slávik si stěžoval, že Jablonický nepřipouští žádný jiný názor a „myslí si, že jenom on má pravdu“, že je příliš suverénní a nekompromisní, co mi pak potvrdil i jeho vyšetřovatel, který přišel se mnou k věci Jablonického sepsat svědeckou výpověď. Neměl radost z Jozefa, jako ji můj „Marián“ neměl ze mě. Nebyli jsem asi vzorní vyšetřovanci, když jsme jim neustále připomínali, že v této zemi před 30 lety dějiny psali prokurátoři a vyšetřovatelé a že zásadně odmítáme, aby se to opakovalo, jakož důrazně odmítáme jakýkoli prokurátorský výklad dějin.(...)

